

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću:
historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti
Bosne i Hercegovine: ZAVNOBiH**

Pejanović, Mirko; urednik

2024-10-21

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/795>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

BOSNA I HERCEGOVINA MORA BITI KONCIPIRANA NA OSNOVNIM NAČELIMA ZAVNOBiH-A

*Zdravko Lučić**

Sažetak: Analiza povijesnih determinanti konstituiranja Bosne i Hercegovine kao posebne federalne jedinice odlukama AVNOJA i ZAVNOBiH-a treba biti polazna osnova u određivanju biti njene današnje državnosti. Povijest jedne države mora se posmatrati u kontekstu historijskog kontinuiteta. Apostrofira se doprinos akademika Hamdije Ćemerlića razvoju državnopravne misli u Bosni i Hercegovini. Autor pokušava prezentirati analizu Dejtonskog mirovnog sporazuma, u konačnici ga ocjenjujući kao vrlo uspješan mirovni sporazum koji daje dobre pretpostavke za daljnju nadgradnju državnopravnog subjektiviteta Bosna i Hercegovine. U analizi se posebno naglašavaju odrednice sporazuma koje nisu realizirane niti u formi pokušaja zbog nesposobnosti i neinventivnosti unutrašnjeg političkog faktora. U proteklih tridesetak godina nije zabilježen ozbiljniji pokušaj profiliranja državnopravne organiziranosti na znanstvenim principima. Nadvladao je partikularizam sebične feudalne provenijencije. U završnom dijelu rada autor pokušava predstaviti sopstvenu viziju budućnosti svoje zemlje kroz neophodnost temeljite ustavne reforme na savremenim principima konstitucionalizma kao općeg preduvjeta da se put k evropskim integracijama raskrči od domaćeg primitivizma i amaterizma.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, ZAVNOBiH, Hamdija Ćemerlić, državnost, ustav, Dejtonski mirovni sporazum, politički primitivizam

Uvod

U svom putopisu nastalom 1847. godine tokom botaničkih istraživanja naših prostora, potpomognut sredstvima Kraljevske bavarske akademije znanosti u Münchenu, prirodoslovni istraživač Otto Sendtner je ostavljajući dragocjena svjedočanstva o Bosni sredine devetnaestog stoljeća zapisao: "Bosnien ist ein imposantes Land – Bosna je divna zemlja."¹ Ne možemo se ne složiti s ovom ocjenom i u današnje vrijeme koje postavlja i otvara mnoga pitanja budućnosti naše zemlje.

* Izvanredni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, z.lucic@pfsa.unsa.ba.

¹ Jozo Džambo, Bavarski botaničar Otto Sendtner u Bosni 1847. godine, u: *Spomen-spis povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana*, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb 2004, 125.

Jedno od temeljnih pitanja je pitanje identiteta. Pojedinci i čitavi kolektivi se spore oko toga tko su i šta čini bit njih samih. Kompleksna zbilja nameće potrebu izgradnje univerzalne kulture pamćenja u kontekstu globalne ekumene supatnje. Imperativno se nameće potreba što širem i višem učenju o drugima i njihovoj povijesti uz obostrano kritičko i samokritičko susretanje i uzajamno pomaganje za napredak u većoj ljudskosti. Bosanskohercegovačka publicistika na svim stranama obiluje mitomanstvom. Naše društvo se mora suočiti sa zahtjevom opraštanja i pomirenja. Samo onaj kome je oprošteno može praštati drugome. Pomirenje zahtijeva svijest grešnosti, čin pokajanja i traženja oprostjenja. Moramo krenuti putem vlastite katarze bez zaboravljanja da se ne bi ponovilo.² Mržnja ponajprije razara onog tko mrzi, potrebno je opraštanje, čime čovjek najviše dokazuje svoju ljudsku zrelost. Najbolje mijenja svijet onaj tko sebe mijenja. Materijalnim dobrima se treba funkcionalno služiti uz izbjegavanje poriva njihovog gomilanja.³ Na ulazu u Vijećnicu Kneževa dvora u Dubrovniku je uklesano “*Obliti privatorum publica curate* – zaboravivši osobno, brinite se za opće”, imanentna smjernica za javne djelatnike. Dijalog je glavno načelo u izgradnji mira putem nenasilja. Dijalog je novo ime za ljubav.⁴

ZAVNOBiH – temelj moderne državnosti BiH

Na prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a održanom 25. i 26. novembra 1943. godine u Mrkonjić-Gradu postavljeni su kameni temeljci Bosne i Hercegovine kao posebne, jednakopravne republike buduće federalne Jugoslavije. Ovaj događaj se može slobodno posmatrati u svojstvu embriona moderne državnosti naše zemlje. Svojim konstituiranjem u najviše političko predstavništvo naroda Bosne i Hercegovine, ovo tijelo će kasnije mijenjati svoju strukturu i ulogu u državnom pravnom razvitku. Kroz osnivanje ZAVNOBiH-a uspostavljen je i realiziran princip narodnog samoodređenja. Prema ocjeni pojedinih sudionika ovog događaja, on predstavlja najveći i najsretniji dan u historiji čitavog naroda ove zemlje kao najdemokratskije vijeće u odnosu na sve dotadašnje skupštine, sabore i politička okupljanja na ovim prostorima. U diskusijama se naglašava kritički osvrt na dotadašnje oblike vlasti, čiji predstavnici

² Ivan Šarčević, Zlopamtilački identiteti i ekumena supatnje, *Bosna Franciscana, Časopis Franjevačke teologije*, god. XXXI, br. 58, Sarajevo 2023, 87.

³ Ivo Čurak, *Pomiri pa vladaj*, HKD Napredak, Novi Travnik 1998, 310.

⁴ Fra Luka Markešić, Franjevci – nositelji dijaloga u BiH, u: *Spomen-spis povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana*, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb 2004, 319.

sjede godinama u istim vladama i trpaju u džepove milione narodnih sredstava. Izražava se zahtjev za raskidom s politikom ličnog šićara i ukidanjem duha netrpeljivosti.⁵

Na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a u rezoluciji je istaknut zahtjev da Bosna i Hercegovina treba postati federalna jedinica u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Ovoj odluci su prethodili mnogi kontroverzni stavovi i dileme u pogledu položaja Bosne i Hercegovine. U staroj Jugoslaviji se kroz specifičan regionalni ustroj putem banovina pokušavalo onemogućiti nacionalno zaokruživanje putem administrativne destrukcije. U neposrednim pripremama za ovo zasjedanje bilo je organizirano savjetovanje i razmjena mišljenja u okvirima svake nacionalne delegacije, s ciljem da se zbližavanjem u pogledima postigne potpuna jednodušnost u svim osnovnim pitanjima. Bilo je stavova da Bosna i Hercegovina s obzirom na svoj mješoviti nacionalni sastav ne može biti federativna jedinica i za nju su predlagali status autonomne pokrajine s posebnom varijantom njenog vezivanja za savezne organe. Princip samoodređenja nacija, dopunjen regionalnim principom, uveo je Bosnu i Hercegovinu u red federalnih jedinica. Ove političke dileme pokazuju kako nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini u to vrijeme nije bilo potpuno shvaćeno i dosljedno razjašnjeno. Polazilo se sa stanovišta da tada u ovoj zajednici žive samo Srbi i Hrvati i da zbog njihovog brojnog odnosa i međusobne izmiješanosti nije moguće izvršiti podjelu ove teritorije i priključiti ih matičnim nacionalnim zajednicama. Treba napomenuti da se ovdje radi o vremenima u kojima Makedoncima i Crnogorcima nije priznavana nacionalna osobenost, već su smatrani dijelom srpske nacije. Muslimani tada nisu bili smatrani posebnom nacionalnom zajednicom, već potencijalnim Srbima i Hrvatima. Poslijeratni popisi stanovništva pokazali su da su Muslimani u najvećem broju slučajeva odbijali izjašnjenje po pretpostavljenoj matrici. U ovim historijskim uvjetima stvarana je državna tvorevina za koju nisu postojali historijski potvrđeni uzori. Bilo je neophodno pronaći politički izraz jedinstva različitih društvenih slojeva i narodnosnih grupacija uz otklanjanje bilo kakvih modaliteta nacionalne ekskluzivnosti. Trebalo je stvoriti uvjete koji bi onemogućavali bilo kakvu hegemonističku dominaciju bilo koje nacije.

U Rezoluciji Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a ističe se da danas narodi Bosne i Hercegovine hoće da njihova zemlja, koja nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska, nego i srpska, i muslimanska, i hrvatska, bude zajednica

⁵ *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH (1943–1945), knj. I, Dokumenti 1943–1944*, prir. Hamdija Čemerlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, 7.

potpuno ravnopravnih naroda koji u njoj žive i rade. Kroz ovu epohalnu kriticu izraženo je shvaćanje koje je odgovaralo najširim društvenim snagama u našoj tadašnjoj zajednici. Značaj Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a ogleđa se u činjenici da su narodi u Bosni i Hercegovini prvi put dobili priliku da samostalno donesu političke odluke o uređenju državne zajednice koja će odgovarati njihovoj istinskoj volji i zadovoljiti njihove zajedničke interese. Prema našem mišljenju, donošenje Odluke o federativnoj izgradnji Jugoslavije predstavlja najznačajniji momenat za državnopravno konstituiranje Bosne i Hercegovine i imat će velike determinantne reperkusije na kasniji razvoj naše zajednice. Prelazak s izvanrednog revolucionarnog ratnog režima ustrojstva države u konvencionalni sistem u Bosni i Hercegovini je izvršen na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a, koje je održano 26–28. aprila 1945. godine u oslobođenom Sarajevu. Na osnovu njegovih odluka izvršeni su izbori za Ustavotvornu skupštinu, kroz koje je dosljedno sproveden princip da predstavnike naroda zaista bira svaki pojedini narod, a na bazi najšire zasnovanog općeg neposrednog izbornog prava ova skupština je dobila svoju punu legitimaciju. Donošenjem prvog Ustava zaokružen je proces izgradnje temelja moderne bosanskohercegovačke državnosti.

Neposredni aktivni sudionik svih ovih burnih događaja bio je akademik prof. Dr. Hamdija Ćemerlić. Kao predstavnik najviših društvenih tijela koja su rukovala tim procesima i donosila povijesne državničke odluke, dao je krupan doprinos ostvarivanju državnosti Bosne i Hercegovine. Akademik Ćemerlić je na pozitivan način riješio pred sobom, od antike aktualnu ciceronovsku dilemu o potrebi intelektualaca za uključivanjem u javni i politički život sredine u kojoj žive i djeluju. Sa svojim univerzitetskim obrazovanjem preuzeo je breme osobne društvene i političke odgovornosti. Kao obrazovani pravnik stavljen je pred izazovni zadatak postvarenja antičke rimske pravne maksime *Ius est ars boni et aequi*. Bio je jedan od najviše angažiranih kadrova koji su dali svoj obol artikuliranju procesa pozicioniranja Bosne i Hercegovine u okvire novonastajuće Jugoslavije.⁶ U tim procesima položaj Bosne i Hercegovine bio je dosta specifičan i kontroverzan. Kao neposrednog učesnika povijesnih događaja u kojima su donošene sudbonosne odluke Ćemerlića možemo bez pretjerivanja označiti jednim od matičara državnopravnog legitimiteta Bosne i Hercegovine. Možemo slobodno reći da je

⁶ Zdravko Lučić, O nekim segmentima aktualnosti državno-pravne misli akademika Hamdije Ćemerlića, u: 75. godišnjica Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a: uloga Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a u društvenom i političkom razvoju Bosne i Hercegovine, ur. Miodrag N. Simović, Mirko Pejanović, Zijad Šehić, Posebna izdanja, knj. CXCI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 15, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2020, 85-103.

neposredno stvarao državu u njenim korijenima i dalje kroz cjelokupni svoj život davao krupne doprinose njenom razvoju, sve do kraja svog radnog, intelektualnog životnog vijeka. Aktivno je učestvovao u stvaranju i redigiranju svih bitnih političkih i ustavnopravnih dokumenata koji su nastajali u procesu stvaranja države Bosne i Hercegovine, od nastanka Rezolucija i Deklaracija ZAVNOBiH-a pa sve do Ustava iz 1974. godine. Prema našem mišljenju, gospodinu Ćemerliću bi trebalo dati titulu *pater patriae*.

Akademik Ćemerlić je pitanje nastanka nove državne zajednice uvijek povezivao s problematikom rješavanja nacionalnih pitanja. Imao je priliku da u neposrednoj društvenoj zbilji analizira motivacione uzroke socijalnog angažiranja različitih društvenih grupacija na različitim stranama političkih opredjeljenja. Uvidio je da se narodnosno načelo postavlja u temelje nove federativne zajednice. Za njega je vremenski period zasjedanja ZAVNOBiH-a najznačajniji period u izgradnji sistema narodne vlasti i državnosti Bosne i Hercegovine. U svom radu je bio uvijek svjestan saznanja da ozbiljni državnici i političari svoje odluke inkorporiraju u kontekstu nepobitne istine da nema društvenog fenomena koji nije povijesno determiniran, na šta nas je još davno upozoravao neprevaziđeni njemački romanista, povjesničar i filozof Fridrih Karl von Savinji. Uvijek je naglašavao da se država ne stvara preko noći, kao što je i put rimskih pretora do korifeja pravne nomotehnike bio dug i mukotrpan. Ćemerlić posebno naglašava i potcrtava značaj ostvarivanja reprezentativnog posebnog načina izbora delegacija na zasjedanjima ZAVNOBiH-a kako bi se otklonili eventualni prigovori njihovoj legitimnosti. Vodilo se računa o mnogobrojnim kriterijima predstavničke legitimnosti. Nastojalo se obezbijediti dosljedni reprezentativni karakter u pogledu nacionalnosti koje žive u Bosni i Hercegovini i adekvatan princip predstavljanja ostalih društvenih struktura. Primarni politički cilj bio je osigurati punu ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata. U koncipiranju državnopravnog koncepta zalaže se za njegovo dalekosežno proširenje i produbljenje, ocjenjujući da se on ne smije vezati samo za međunacionalne odnose, već treba da se kreće mnogo dalje k međuljudskim odnosima u društvu koji eliminiraju klasne, materijalne i kulturne sukobe i neravnopravnost čovjeka prema čovjeku. Naš akademik je anticipirao recentnu suvremenu političku situaciju sa stalnim međusobnim trvenjima oko prioriteta nacionalnog i građanskog u Bosni i Hercegovini.

Kada se pažljivo analiziraju Ćemerlićevi znanstveni prilozi, kao prva impresija se dobija uvjerenje u njihovu aktualnost i bezvremensku dimenziju. Osnovni principi izgradnje složenog sistema organiziranja državne zajednice

u pojedinom društvu svakako se moraju oslanjati na neke principe univerzalnosti fenomena vlasti koji se nisu promijenili još od antičkih vremena. Čemerlić se s pravom smatra utemeljiteljem ustavnog prava kao nove znanstvene pravne discipline na našim prostorima. Dao je nemjerljiv doprinos razvoju naše ustavnopravne prakse na demokratskim principima. Na često postavljana pitanja ima li elemenata u njegovom državnompravnom razmišljanju koji bi mogli poslužiti kao putokaz u pronalaženju optimalnih rješenja za zajednicu u kojoj mi danas živimo, bez dileme dajemo potvrđan odgovor. Pred našom akademskom i političkom zajednicom stoji veliki zadatak iscrpne znanstvene valorizacije njegovog djela.

Dejtonski mirovni sporazum i internacionalizacija izgradnje države Bosne i Hercegovine

Povijest mirovnih sporazuma u ljudskoj civilizaciji sadržajno je i metodološki veoma bogata.⁷ Njihova učinkovitost se valorizirala prema stanju koje je egzistiralo nakon njihovog zaključivanja. Mnogobrojni mirovni sporazumi imali su za posljedice nestanak pojedinih država, pa čak i čitavih imperija. Neki se ocjenjuju kao uspješni akti koji su doprinijeli razrješavanju konfliktnih situacija i uklanjanju embrionalnih uzroka stvaranja sukoba među suprotstavljenim stranama. U ovu kategoriju svakako treba uvrstiti Dejtonski mirovni sporazum zaključen prije 25 godina u američkoj zrakoplovnoj bazi Rajt-Peterson u državi Ohajo. Ovaj sporazum je potvrdio državnopravni kontinuitet Bosne i Hercegovine kao međunarodno priznatog čimbenika.

Sama činjenica da je ovaj sporazum i nakon četvrt stoljeća aktualan govori o njegovoj vitalnosti. Vrijednosne valorizacije ovog pravno-političkog akta veoma su različite i kontradiktorne. Prema našem mišljenju, ovaj sporazum predstavlja respektabilan dokument koji do sada od strane znanstvene javnosti nikada nije cjelovito, objektivno i nepristrasno analiziran i ocijenjen. Fragmentarnost njegovih ocjena i politička obojenost u pokušajima tumačenja iskazanih rješenja ponekad dobija karikaturalne dimenzije. U tim različitim i kontradiktornim evaluacijama ovog akta zapažamo odsustvo pogleda na njegovu integralnu cjelinu i naglašenost fragmentarnosti u ocjenjivačkim postupcima.

Prije svake ocjene neophodno je istaći ozbiljnost SAD-a, kao organizatora pregovora u kontekstu njihove međunarodne političke autoritarnosti. Naša

⁷ Zdravko Lučić, Dejtonski mirovni sporazum je potvrda državno-pravnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine, *Dijalog – Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, br. 1–2, ANUBiH, Sarajevo 2020, 50–67.

država nikada ne bi smjela zaboraviti doprinos domaćina pregovora razrješavanju jedne od najsloženijih geopolitičkih kriza u svijetu. U sjećanju mi je ostala ocjena iz ratnog perioda njemačkog ministra vanjskih poslova Klausa Kinkela, koji je tada isticao da je Bosna i Hercegovina primjer “nerješivih problema” na svjetskoj političkoj sceni. Postići mir na prostorima ukrštanja civilizacijskih vrijednosti i interesa u regionu koji je još od antičkih rimskih vremena bio granica interesnih sfera iole bitnijih aktera svjetske političke arene, veliki je civilizacijski iskorak.⁸

Tvorci ovog mirovnog pravnog okvira za uređenje društvene realnosti u našoj zajednici su svakako imali dosta saznanja o pravnoj historiji Bosne i Hercegovine. Utvrđujući u preambuli Ustava, koji čini Aneks IV. ovog mirovnog sporazuma, da njime Bošnjaci, Srbi i Hrvati kao konstitutivni narodi (zajedno s drugima) i građani Bosne i Hercegovine uređuju svoje međusobne odnose, autori teksta su po našem mišljenju pogodili suštinu složenosti unutrašnjih odnosa, pogodili esencijalnu nit državnopravne osobnosti Bosne i Hercegovine utvrđenu još odlukama ZAVNOBiH-a. Država Bosna i Hercegovina se mora ostvarivati kao rezultat volje svojih ravnopravnih naroda s institucionalnim obezbjeđenjem eliminiranja svakog mogućeg oblika diskriminacije. Svaki drugačiji pristup i bilo kakva, pa i najmanja odstupanja od ovog osnovnog načela naš bi put usmjerili na pogrešan i nefunkcionalan kolosijek.

Ne možemo se složiti s vrlo često isticanim ocjenama da je Dejtonski sporazum “dobro skrojena ludačka košulja” za Bosnu i Hercegovinu. Pristalice takvih ocjena zanemaruju principe sukcesivnosti i evolutivnosti u pravnom razvoju. Trebamo se ovom prilikom podsjetiti i Vašingtonskog sporazuma potpisanog 1. ožujka 1994. godine čije su odredbe u dobrom dijelu zanemarene dejtonskim pregovorima.

Dejtonski mirovni sporazum dosljedno uvrštava antički rimski moralno-pravni princip *bona fides* kao svoju okosnicu. Nedvojbeno se uzima da se izraz *publica fides* po prvi put javlja u sferi međunarodnog javnog prava u tekstu mirovnih ugovora između Rima i Kartagine, o čemu nas izvješćuje grčki povjesničar Polibije. Prema rimskom filozofu Maku Tuliju Ciceronu, osnov pravde je u *fides*, odnosno u postojanosti i istinitosti u rečenom i ugovorenom.⁹ Navest ćemo samo nekoliko primjera iz sadržaja Dejtonskog mirovnog sporazuma koji potvrđuju iznesenu ocjenu: “Strane će u potpunosti poštovati

⁸ Ivan Lovrenović, *Unutarnja zemlja: kratki pregled kulturne povijesti Bosne i Hercegovine*, Peto pregledano i dopunjeno izdanje, Synopsis, Zagreb – Sarajevo 2017, 269-293

⁹ Cicero, *De officiis*, 1,23.

ovdje usvojena opredjeljenja i činiće sve da se ona ostvare...”. Izraženi stav u ovom članku predstavlja biće moralno-pravne sintagme *bona fides*. I sljedeće tekstualne formulacije, kao npr. “mjeru za izgradnju povjerenja”; “s ciljem da se izgradi javnost i povjerenje”; “mjere za jačanje međusobnog povjerenja”; “posvećeni miru, pravdi, toleranciji i povjerenju” dokazuju da je princip *bona fides* okosnica cjelokupnog sporazuma. Odgovornost zbog neostvarivanja ovih principa isključivo snose naši nesposobni političari koji su nastavili voditi specifičan mirnodopski rat. Oni nisu niti pokušavali ostvariti neophodan dijalektički kreativni stvaralački odnos u funkcionalnoj dimenziji interakcijskog djelovanja općeg i pojedinačnog.

Dejtonski mirovni sporazum predviđa i inicira mogućnosti da se suradnjom i dogovorom između dvije entitetske cjeline bez krutog poimanja i tumačenja utvrđenih nadležnosti, kao npr. u oblastima korištenja energetske resursa i zajedničkih ekonomskih projekata, ostvaruje ekonomski i društveni prosperitet. Prema tome, sporazum postavlja dosta široke i elastične instrumentarije za funkcionalno uređenje kako pojedinih sastavnih dijelova tako i cjeline na državnom nivou. Nažalost, u dosadašnjem vremenskom slijedu, ne sjećamo se da su u ovom duhu bilo kada vođeni konstruktivni razgovori nosilaca vlasti u našoj zajednici. Neophodno je napraviti analizu uzroka takvog ponašanja izabраних predstavnika. Uzroke našeg postojećeg stanja moramo prevashodno tražiti u domaćem političkom faktoru koji vrlo vješto plasira teze o neprijateljskom djelovanju međunarodnog faktora, prije svega naših prvih susjeda.

Neophodno je posebno naglasiti da ovaj mirovni sporazum ostavlja normativne mogućnosti izmjene i dogradnje postojećih rješenja. U domaćoj političkoj strukturi postoji velika bojazan od pristupanja promjeni i novih zahvata u ustavno tkivo naše zajednice. Često čujemo ocjene da je to možda ponovno otvaranje tzv. Pandorine kutije, koje bi moglo imati nesagledive negativne posljedice za cijeli region, pa i širu međunarodnu zajednicu. Tih strahova se moramo što prije osloboditi i odrediti puteve pristupa tom složenom projektu ustavnih promjena.

Bosna i Hercegovina – kako dalje?

Bosna i Hercegovina je prostor susreta a u povijesnom nizu i vrlo čestih sukoba triju svjetonazora, mentaliteta i vjerskih tradicija. Njen osnovni kvalitativni, respektabilni modus je realiziranje specifičnosti očuvanja baštinenih tradicija i življenje stvarnosti najšire postavljenog pluraliteta. Neki procesi

imaju dug put samopotvrđivanja. Potrebno je dosta strpljenja i ulaganja, puno napora i rada, u čemu je dominantan faktor čovjek. Bržom i češćom izmjenom ljudi na odgovornim mjestima u društvu puno lakše bi se dolazilo do optimalnih rješenja. Kao zemlja u kojoj nisu predviđeni prijevremeni ili vanredni izbori, postajemo zarobljenici učmale političke realnosti. Filozofi su još od vremena Platona smatrali da bi znanstvenici trebali voditi društvo. Političari su pretežno osrednje inteligencije i poštenja, a natprosječnih pohlepa za vlašću, slavom, novcem. Civilizacijsko je pitanje smije li se njima prepustiti sudbina država i cijelog planeta. Jedan od atributa savršenstva je jednostavnost. Poznata je arapska mudrost da su najbolji vladari koji traže društvo mudrih ljudi, a da su najgori oni mudri ljudi koji traže blizinu u društvu vladara. Često čujemo konstatacije da naši intelektualci ćute. Poznat je bijeg intelektualaca u samoću kabineta i vođenje osobenog suvremenog monaškog života. Izostaju epistemološki pristupi problemima. Takve ocjene ne prihvatamo i smatramo da po primjeru Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine mudri ljudi pokušavaju doprinijeti boljitku, ali se njihova mišljenja i prijedlozi minimiziraju ili čak potpuno ignoriraju. Naš politički faktor je okružen lošim savjetnicima biranim ne po kriterijima znanstvenog kvaliteta već po atrofiranim i proizvoljnim kantarskim aproksimitetima. U naletu potpune devastacije obrazovnog procesa pokušavaju se čak, s doktorskim radnjama sumnjivog kvaliteta s institucija koje ne zadovoljavaju parametre modernog obrazovanja, predstavljati kao znanstveni autoriteti.

Prema Marku Tuliju Ciceronu, glasovitom rimskom filozofu državniku, država je stvar naroda, a narod nije svaka bilo kako sastavljena skupina ljudi, nego skupina mnoštva udružena prihvaćanjem prava i zajedničke koristi.¹⁰ Prema njemu je pravednost početak i kraj cjeline. Princip po kojem moraju biti ustrojene državne zajednice. Država koja se ne zasniva na pravednosti kao svom temeljnom principu nosi u sebi klicu svoje propasti. Principi vlasti imaju svoj univerzalni karakter u svim poznatim modalitetima njihove egzistencije tokom ljudske civilizacije.

Bosna i Hercegovina se nalazi pred velikim izazovima u kontekstu određivanja pravaca daljnjeg razvoja. Mišljenja smo da je neophodno pristupiti odgovornom projektu ustavnih reformi. Na koji način, od strane kojih čimbenika i s kakvom dubinskom dimenzijom, ostaju otvorena pitanja koja čekaju svoje rješavanje. Neophodno je uspostaviti funkcionalne principe državnog funkcioniranja koji će omogućiti prohodnost u rješavanju eventualno nejasnih

¹⁰ Zdravko Lučić, Ciceronove reminiscencije o državi, *Acta Illyrica – Godišnjak udruženja Bathinvs*, god. VI, br. 6, Sarajevo 2022, 85-99.

i spornih pitanja, a njih u našoj društvenoj stvarnosti zaista ima mnogo. Svako treba dati doprinos u izgradnji bogatog mozaika predstojećih ustavnopravnih promjena u našem društvu. Složenost ovih ustavnopravnih pitanja mogu prevladati i uspješno integrirati samo dovoljno stručno kvalificirani sudionici političkih procesa u našoj zajednici. Pravo je ipak produžena ruka politike i bez njenog kreativnog inicirajućeg angažmana nema ostvarivanja konačnog cilja svakog uređenog društva – sreće i zadovoljstva ljudi. Ustav je pravno-institucionalni okvir na kojem terenu trebaju nosioci najodgovornijih državnih funkcija prezentirati i predlagati stručno utemeljene projekte i obezbijediti društvenu klimu za njihovu efikasnu realizaciju. Prema našem mišljenju takve aktivnosti nisu dovoljno podsticane, u prvom redu od strane Predsjedništva Bosne i Hercegovine kroz institute koordinacije. Deficitarnost postojećih znanja treba rješavati angažiranjem nesumnjivih znanstvenih autoriteta akademske zajednice. Sigurni smo da imamo dovoljno produktivnih kapaciteta za znanstveno utemeljenje ovih rješenja. Osobno sam bio angažiran u jednom pokušaju financiranom od strane Vlade Norveške u kojem je zadatak bio izraditi idejni projekat, ili bolje rečeno skicu, mogućih ustavnih rješenja. Nakon toga su primijećene aktivnosti jedne komisije sa zadatkom izrade određenih promjena Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, pod pokroviteljstvom Američke ambasade. Rezultati tih aktivnosti su završili u nekim neadekvatnim prostorima. Politički voluntarizam mora ustuknuti pred autoritetom znanstvenih istina. Uporednopravni pristup pregledu međunarodnih iskustava nezaobilazan je metodološki mehanizam. Povijest nam daje dosta primjera evolutivnosti državnopravnog razvitka u koncipiranju i tipologiziranju državnih projekata.

Esencitet državnopravnog bića Bosne i Hercegovine čini ravnopravnost i jednakopravnost njenih naroda. Osnovni princip našeg državnog uređenja treba osigurati da volja naroda služi kao osnova autoriteta vlasti. Ukoliko izborni proces ne omogućava ispoljavanje volje naroda kao osnova organizacije vlasti na postavljenim ustavnim principima, to ima za posljedicu stvaranje novih političkih kriza i degenerativne procese u društvenom razvoju. Ovdje bismo podsjetili na postavke vodećeg albanologa Milana Šufflaya, prema kojima je dobar povjesničar registrator povijesnih činjenica i poluga koje pokreću kolektivno pamćenje naroda. Po njegovom mišljenju, plemena su “nacionalne maglice” – primarni gentilni embriji nacija. Balkan je poluotok prožimanja etničkih ciklona i nacionalnih mozaika.¹¹ Istinske političke vođe

¹¹ Ivo Banac, Zarathustra u crvenoj Hrvatskoj: nacionalna misao Milana Šufflaya, u: *Spomen-spis povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavranca*, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb 2004, 17-33.

moraju odražavati povijesno pamćenje naroda. Zemlja i prošlost određuju postupke naroda.

U našoj političkoj zbunjenosti plasira se lažna teza o sukobu i isključivosti građanina i naciona. Nacionalno i građansko nije i ne može biti u nikakvom odnosu sukoba, već u stalnoj međusobnoj stvaralačkoj podupirućoj konstelaciji. Jasno je da nema uređene državne zajednice bez građanina kao političkog subjekta, pri čemu se ne treba plašiti nacionalne dimenzije u realiziranju osnovnih ljudskih prava. Ova dva ustavna konstituenta dovode se u političkoj praksi u stalni neposredni sukob. Neophodno je razlikovati državnost i nacionalnost. Mi jesmo svi Bosanci po državnosti, ali nacionalna izdiferenciranost je jasna. Ako sam efikasno zaštićen kao građanin pojedinac, onda ću kao politički predstavnik naciona sigurno i bez poteškoća utvrditi djelokrug pitanja u kojima ne bih smio biti doveden u neravnotežan odnos prema pripadnicima drugih narodnosnih grupacija. Zaštitu ravnopravnosti naroda treba ostvariti kroz optimalno određenje osnovnih državopolitičkih pitanja u Ustavu o kojima je neophodno odlučivanje konsenzusom. Postojeći sistem je determiniran konsocijacijskim elementima s beskrajnim nizom neizdiferenciranih ustavnopravnih principa. Članstvo u Evropskoj uniji pretpostavlja izvođenje niza strukturnih reformi, uključujući i ustavnu reformu.

Postojeći izborni sistem omogućava konzerviranje postojećih društvenih odnosa i samoreprodukciju vladajućeg establišmenta, koji u posljednjih tri-desetak godina nije uspio ponuditi progresivna rješenja. Korupcija je najveća bolest svakog društva. Ona kao društvena bolest egzistira u svim povijesnim stadijima ljudske civilizacije. Pravosudni sistem pod potpunom kontrolom političkog establišmenta nije u funkcionalnoj mogućnosti postati barijerom bujajućoj korupciji. Svi pokušaji njegovog reformiranja ostali su bez rezultata. Osnovni nedostatak je odsustvo mehanizma unutrašnje i vanjske kontrole kvaliteta rada svakog pojedinca u okviru pravosudnog sistema. Neophodna je potpuna restauracija, pa možda i povratak određenih efikasnih mehanizama iz ranijih vremena. Još je glasoviti antički povjesničar Polibije ukazivao na ovu socio-političko-pravnu anomaliju, ukazujući na to da demokratija propada kada vlast narod učini podmitljivim i lakomim. Najveću odgovornost za postojeće stanje u našem društvu snose naši političari koji su se odmetnuli u sfere povlaštene i nepristojno visoko plaćene birokratske nedodirljive kaste. Izvršena kantonizacija u Federaciji Bosne i Hercegovine pretvorila se u rigidnu feudalizaciju osnovnog društvenog produkcionog odnosa. Pljačkaška privatizacija uništila je gospodarstvenu strukturu. U posljednje vrijeme lažno

aktualizirano pitanje državne imovine samo je pokušaj da se definitivno zaokruže i okončaju pljačkaški ciklusi.

U nastojanjima da hermetički zaokruže svoje feude, prisvojili su u nadležnosti kantona i oblast visokog obrazovanja. To je po našem mišljenju najveća greška u poslijeratnom organiziranju našeg društva, koja je imala za posljedicu potpunu destrukciju ove sfere obrazovanja, čiji će se pogubni efekti još dugo vremena negativno reflektirati na mogućnosti pravljenja iskoraka u društvenom progresu. Znanost ne poznaje i ne priznaje granice u svjetskim okvirima, a mi smo joj postavili uskočepenačke barijere. Umjesto uskogrudih feudalnih zatvaranja moramo razvijati političku paradigmu suživota različitosti i naše specifičnosti pretočiti u komparativne i funkcionalne prednosti. Samo na takav način možemo zaustaviti proces iseljavanja stanovništva Bosne i Hercegovine u zemlje Evropske unije kao novi fenomen u egzistenciji države Bosne i Hercegovine.

Dejtonski mirovni sporazum institucionalno predviđa mogućnosti dograđivanja i mijenjanja Ustava iz Aneksa IV. Kojim putem krenuti u ovaj projekat pitanje je koje prethodno treba riješiti. Neki spominju Dejton 2, koji podrazumijeva inkorporiranost međunarodnog faktora. Mišljenja smo da izmjene Ustava moraju biti proizvod domaće pameti i domaćeg političkog čimbenika. Bosna i Hercegovina je sazrela i ima unutrašnje energije da sama odredi pravce svog budućeg razvoja. Možda bi bilo najbolje rješenje pristupiti amandmanskoj metodologiji promjene pojedinih koncepata ustrojstva, vodeći uvijek računa o odnosu općeg i pojedinačnog. Dominantnu ulogu u ovim poduhvatima treba i mora imati domaća znanstvena snaga. Funkcionalna rješenja treba tražiti po uzoru na belgijski model državnog uređenja. Jedan sukcesivno rotirajući Predsjednik kao predstavnik pojedinih naroda pa i ostalih sa striktno određenim ograničavajućim nadležnostima, ukidanje kantonalne nefunkcionalne i administrativno frustrirajuće težine društvenog tkiva. Općine treba postaviti u ulogu temeljnih nosilaca lokalne vlasti u stalnoj komunikaciji s funkcionalnom vladom. Možda bismo trebali početi razmišljati o rješenjima u ovom pravcu.

Zaključak

Odluke ZAVNOBiH-a predstavljaju embrion moderne državnosti Bosne i Hercegovine. Svi faktori koji su determinirali ovakve Odluke imaju svoju aktualnost i u današnjoj stvarnosti. Naša zajednica ne smije odstupiti od osnovnih načela koja su tada postavljena, a prije svega ravnopravnosti naroda

koji žive u njoj. Dejtonski mirovni sporazum u svom prvom članku potvrđuje međunarodnopravni kontinuitet bosanskohercegovačke državnosti određujući da će Bosna i Hercegovina nastaviti svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu. Po našem mišljenju, ovo je najznačajnija tekovina okvirnog mirovnog sporazuma. U povijesti međunarodnih mirovnih sporazuma Dejton će ostati zapisan svijetlim slovima jer je uspio postaviti okvire za rješavanje jednog od najosjetljivijih konflikata na svjetskoj političkoj sceni. Njegove institucionalne postavke od strane domaćeg političkog faktora nisu ni bližu iskorišćene. Dejton otvara mogućnosti svoje izmjene i dogradnje. Tom zadatku Bosna i Hercegovina mora adekvatno odgovoriti putem predstojećih ustavnih promjena. Evolutivnost državnopravnog razvoja moramo uvijek imati u svom obzoru.

Literatura

- Banac, Ivo (2004) Zarathustra u crvenoj Hrvatskoj: nacionalna misao Milana Šufflaya, u: *Spomen-spis povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana*, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb, 17-33.
- Cicero, *De officiis*.
- Ćemerlić, Hamdija (1968) Položaj Bosne i Hercegovine u jugoslovenskoj zajednici od ZAVNOBiH-a do Ustava SR BiH, *Prilozi*, br. 4, Institut za istoriju, Sarajevo, 331-350.
- Ćurak, Ivo (1998) *Pomiri pa vladaj*, HKD Napredak, Novi Travnik.
- Džambo, Jozo (2004) Bavarski botaničar Otto Sendtner u Bosni 1847. godine, u: *Spomen-spis povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana*, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb, 113-145.
- Filipović, Muhamed (2006) Hamdija Ćemerlić, *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, br. 11, U povodu 100. godišnjice rođenja akademika Hamdije Ćemerlića, 23-46.
- Lovrenović, Ivan (2017) *Unutarnja zemlja: kratki pregled kulturne povijesti Bosne i Hercegovine*, Peto pregledano i dopunjeno izdanje, Synopsis, Zagreb – Sarajevo.
- Lučić, Zdravko (2020) O nekim segmentima aktualnosti državno-pravne misli akademika Hamdije Ćemerlića, u: *75. godišnjica Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a: uloga Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a u društvenom i političkom razvoju Bosne i Hercegovine*, ur. Miodrag N. Simović, Mirko Pejanović, Zijad Šehić, Posebna izdanja, knj. CXCIII, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 15, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 85-103.
- Lučić, Zdravko (2022) Ciceronove reminiscencije o državi, *Acta Illyrica – Godišnjak udruženja Bathynvs*, god. VI, br. 6, Sarajevo, 85-99.
- Lučić, Zdravko (2020) Dejtonski mirovni sporazum je potvrda državno-pravnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine, *Dijalog – Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, br. 1–2, ANUBiH, Sarajevo, 50-67.
- Markešić, fra Luka (2004) Franjevci – nositelji dijaloga u BiH, u: *Spomen-spis povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana*, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb, 319-329.

Šarčević, Ivan (2023) Zlopamtilački identiteti i ekumena supatnje, *Bosna Franciscana, Časopis Franjevačke teologije*, god. XXXI, br. 58, Sarajevo, 71-91.
Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH (1943–1945), knj. I, Dokumenti 1943–1944, prir. Hamdija Ćemerlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1968.

BOSNIA AND HERZEGOVINA MUST BE CONCEIVED ON THE BASIC PRINCIPLES OF ZAVNOBiH

Abstract: The decisions of ZAVNOBiH represent the embryo of the modern Bosnia and Herzegovina. All the factors that determined such decisions have their relevance in today's reality as well. Our community must not deviate from the basic principles that were set then, above all the equality of the peoples who live in it. The Dayton Peace Agreement, in its first article, confirms the international legal continuity of Bosnian-Herzegovinian statehood, determining that Bosnia and Herzegovina will continue its legal existence under international law. In our opinion, this is the most significant achievement of the framework peace agreement. Dayton will remain written in bright letters because it managed to set the framework for solving one of the most sensitive conflicts on the world political scene. Its institutional settings are not even close to being used by the domestic political factor. Dayton opens up possibilities for its modification and extension. Bosnia and Herzegovina must adequately respond to this task through upcoming constitutional changes. We must always keep in mind the evolution of state-legal development.

Keywords: ZAVNOBiH, Dayton Peace Agreement, Hamdija Ćemerlić, constitution, statehood, political primitivism, Bosnian and Herzegovina